

Бутузов Віталій Миколайович — головний науковий співробітник Міжвідомчого науково-дослідного центру з проблем боротьби з організованою злочинністю при Раді національної безпеки і оборони України, кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник

Співвідношення понять “комп’ютерна злочинність” і “злочинність у сфері високих інформаційних технологій”

У статті проведено аналіз співвідношення понять “комп’ютерна злочинність” і “злочинність у сфері високих інформаційних технологій”.

Ключові слова: комп’ютерна злочинність, злочинність у сфері високих інформаційних технологій, Інтернет-технології, електронні платежі, телекомунікаційні технології.

Впровадження сучасних інформаційних технологій у сфері економіки, управління, кредитно-банківській діяльності, стрімкий розвиток інформаційно-телекомунікаційних технологій на основі використання глобальної інформаційної мережі Інтернет і спрощення доступу до неї широкого кола користувачів через персональні комп’ютери обумовило поширення високотехнологічних злочинів – злочинів, пов’язаних з використанням високих інформаційних технологій (у тому числі й комп’ютерних).

Сфера високих інформаційних технологій розглядається як сукупність галузей людської діяльності, інформаційні процеси в яких реалізуються методами автоматизованої обробки даних на основі використання інформаційних, телекомунікаційних та інформаційно-телекомунікаційних мереж.

З початку 90-х років минулого століття у діяльності багатьох правоохоронних органів інших країн, зазначає С. Р. Росінська, почали використовуватись терміни “computer crimes” – комп’ютерні злочини або “Hi-tech crime” – злочини у сфері високих технологій, тобто злочини з використанням сучасних інформаційних технологій – комп’ютерних систем, телекомунікацій, систем зв’язку. Аналізуючи спектр

протиправного використання ЕОМ, С. Р. Росінська вказує, що крім злочинних посягань у кредитно-фінансовій сфері, правопорушники все частіше використовують ЕОМ та її периферійні пристрої для фальсифікації різних документів, для зберігання баз даних, що містять кримінальну інформацію про злочин [1].

Тому дослідники розглядають комп'ютерні злочини як підвид злочинів у сфері високих інформаційних технологій [2]. Як правило, це злочини в інформаційній сфері, пов'язані з комп'ютеризованою обробкою інформації.

Відмічається, що ці злочини стали результатом процесу інтенсивного розвитку інформаційної інфраструктури держави, розширення технічних можливостей діючих телекомунікаційних мереж, відсутності у віртуальному просторі територіальних кордонів, а також широкої аудиторії користувачів і можливостей електронної торгівлі. До злочинів у інформаційній сфері відносяться: злочини в сфері комп'ютерної інформації, телекомунікацій і незаконного обороту радіоелектронних і спеціальних технічних засобів [3].

Виходячи із зазначеного, до злочинів у сфері високих технологій можна віднести:

— злочини у сфері комп'ютерної інформації, при вчиненні яких правопорушник використовує одну комп'ютерну інформацію (знаряддя) для здійснення злочинного впливу на іншу комп'ютерну інформацію (предмет);

— злочини, вчинені з використанням у якості знаряддя комп'ютерної техніки та інформаційних технологій;

— злочини, вчинені з використанням у якості знаряддя техніки зв'язку та телекомунікаційних технологій;

— злочини, вчинені з використанням у якості знаряддя техніки та технологій подвійного (інформаційно-телекомунікаційного) призначення.

Злочини у сфері високих інформаційних технологій слід розглядати як злочинні дії, в якості засобів і знарядь учинення яких використовувалися методи автоматизованої обробки інформації, засновані на використанні інформаційних, телекомунікаційних та інформаційно-телекомунікаційних систем.

Злочини у сфері високих інформаційних технологій можна визначити як вчинені умисно або з необережності суспільно небезпечні діяння (дії або бездіяльність), що посягають на відносини у сфері обробки інформації в електронно-обчислювальних машинах (комп'ютерах), автоматизованих системах, комп'ютерних мережах, надання та отримання телекомунікаційних послуг, проведення електронних розрахунків.

До найбільш характерних рис злочинності в сфері високих інформаційних технологій можна віднести: високу технічну озброєність

злочинців; високий рівень латентності; використання в якості знарядь злочину інформаційних і телекомунікаційних технологій; електронне середовище, як місце вчинення злочину; транскордонність; організований характер.

На практиці, відповідно до Методичних рекомендацій щодо єдиного порядку обліку злочинів, викритих на визначених пріоритетних напрямках економіки та Єдиного порядку обліку злочинів у сфері економіки [4], комп'ютерні злочини було віднесено до злочинів у сфері високих технологій.

Так, згідно з Методичними рекомендаціями МВС України щодо єдиного порядку обліку злочинів, викритих на визначених пріоритетних напрямках економіки, до злочинів, пов'язаних з сферою високих інформаційних технологій, відносяться (крім злочинів, передбачених розділом XVI КК України), також злочини, передбачені статтями 190, 191, 200, 364, 365, 366, 367, 368, 369 КК України, які вчинені при:

— незаконному втручанні в роботу автоматизованих електронно-обчислювальних машин, їх систем чи комп'ютерних мереж, що призвело до перекручення чи знищення комп'ютерної інформації, а також розповсюдження комп'ютерного вірусу шляхом застосування програмних і технічних засобів, призначених для незаконного проникнення в ці машини, системи чи комп'ютерні мережі й здатних спричинити перекручення або знищення комп'ютерної інформації або носіїв такої інформації;

— підробці документів на переказ, платіжних карток чи інших засобів доступу до банківських рахунків, а так само придбання, зберігання, перевезення, пересилання з метою збуту піддроблених документів на переказ чи платіжних карток або їх використання чи збут;

— наданні послуг зв'язку та телебачення.

В свою чергу, відповідно до Єдиного порядку обліку злочинів у сфері економіки, до сфери високих технологій, крім злочинів, передбачених розділом XVI КК України, віднесено лише:

— шахрайство, вчинене з використанням електронно-обчислювальної техніки (ч. 3 ст. 190 КК України);

— підробку документів на переказ, платіжних карток чи інших засобів доступу до банківських рахунків, а так само придбання, зберігання, перевезення, пересилання з метою збуту піддроблених документів на переказ чи платіжних карток або їх використання чи збут (ст. 200 КК України).

Узагальнюючи наведене, можна зробити висновок, що в сукупності злочинів у сфері високих інформаційних технологій слід виділити три основні групи злочинів, пов'язаних із застосуванням певних видів високих інформаційних технологій:

- комп'ютерних та Інтернет-технологій;
- технологій електронних платежів;
- телекомунікаційних технологій.

Аналіз злочинів, виявлених підрозділами органів внутрішніх справ у сфері високих інформаційних технологій, дозволяє навести наступну, в залежності від напрямку обслуговування, класифікацію проправних діянь:

1. За напрямком комп'ютерних та Інтернет-технологій – це:
  - безпосереднє або опосередковане (віддалене) несанкціоноване втручання (доступ) у роботу комп'ютерних або телекомунікаційних засобів (мереж);
    - розповсюдження шкідливих програмних засобів у інформаційних і телекомунікаційних мережах та їх подальше використання (наприклад, програми типу “троянський кінь”, замаскованої під іншу програму або документ, які самостійно збирають інформацію про ревізиту потерпілого і пересилають на комп'ютер правопорушника; приховані програми, таємно встановлені у системі потерпілого, які здійснюють заплановані правопорушником шкідливі функції, тощо);
    - використання шкідливих технічних засобів для несанкціонованого втручання у роботу комп'ютерних або телекомунікаційних засобів (мереж) (наприклад, емуляторів таксофонних карток, клонованих SIM-карток тощо);
    - масове розсилання повідомлень електрозв'язку (так званий SPAM в електронних повідомленнях);
    - несанкціоновані дії з інформацією, яка обробляється комп'ютерними засобами або пересилається каналами зв'язку;
    - перехоплення або копіювання інформації, яка обробляється комп'ютерними засобами, передається каналами зв'язку (перехоплення здійснюється через зовнішні комунікаційні канали системи або шляхом безпосереднього підключення до ліній периферійних пристроїв; правопорушнику безпечніше здійснити підключення технічних засобів до інформаційних і телекомунікаційних систем через мережі законних користувачів по каналах електрозв'язку; сучасні технічні засоби дозволяють одержувати інформацію без безпосереднього підключення до комп'ютерної системи: за рахунок перехоплення випромінювань центрального процесора, дисплея, комунікаційних каналів, принтера тощо);
    - порушення встановлених правил експлуатації комп'ютерних і телекомунікаційних засобів (іноді має місце змова правопорушника з працівниками, які відповідають за їх експлуатацію);
    - порушення порядку або правил захисту інформації, яка обробляється комп'ютерними засобами, передається каналами зв'язку (наприклад,

Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)

помста колишніх працівників, які мали доступ до комп'ютерної мережі та скористалися паролями, якщо вони не були своєчасно змінені);

— ініціювання переказів коштів за товар (послугу), проданий у мережі Інтернет, за відсутності товару (послуги).

2. За напрямком електронних платежів це:

— збирання, у тому числі з використанням технічних засобів, інформації, що становить комерційну (банківську) таємницю (про реквізити справжніх платіжних карток, засоби (паролі, логіни) доступу до електронних рахунків тощо);

— шахрайське використання справжніх платіжних карток (платіжних документів);

— підроблення платіжних карток (платіжних документів);

— ініціювання неналежних міжнародних поштових відправлень шляхом використання реквізитів справжніх платіжних карток для оплати товарів у мережі Інтернет;

— ініціювання неналежних переказів коштів шляхом використання: підроблених платіжних карток (платіжних документів); реквізитів справжніх платіжних карток;

— надання незаконних банківських і фінансових послуг у мережі Інтернет.

3. За напрямком телекомунікаційних технологій:

— ухилення від належної оплати за отримані послуги зв'язку (шахрайство абонентів) (наприклад несанкціоноване використання каналів телекомунікаційного зв'язку через перепрограмування стільникового (мобільного) телефону (або клонування SIM-картки), після чого злочинець буде використовувати телефон, а рахунки будуть отримувати інші особи чи організації);

— стягнення оплати за ненадані послуги зв'язку (шахрайство операторів);

— порушення маршрутизації міжнародного (міжміського) телефонного трафіку (направлення міжнародного телефонного трафіку на телефонну мережу загального користування України під виглядом місцевих з'єднань);

— надання без ліцензії послуг зв'язку (особливо міжнародного) (наприклад, із використанням технології IP-телефонії, суть якої полягає в цифровій обробці електричних сигналів телефонних розмов (розділення цифрового сигналу голосової телефонії на окремі пакети даних у пункті передачі та об'єднанні пакетів у певному порядку в пункті прийому);

— використання без ліцензії радіочастотного ресурсу України.

Таким чином, можна дійти висновку, що комп'ютерну злочинність слід розглядати в якості підсистеми злочинності у сфері високих інформа-

ційних технологій, яка пов'язана із протиправним використанням саме комп'ютерних технологій автоматизованої обробки інформації.

Список використаних джерел

1. Россинская Е. Р. Компьютерные преступления : уголовно-правовые и криминалистические аспекты / Е. Р. Россинская // Воронежские криминалистические чтения / [под ред. О. Я. Баева]. — Воронеж : Изд. Воронеж. гос. ун-та, 2002. — Вып. 3. — С. 169–170.
2. Шеломенцев В. П. Високі інформаційні технології та загрози їх кримінального використання / В. П. Шеломенцев // Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика). — 2009. — № 20. — С. 274–283. ; Шеломенцев В. П. Поняття злочинів у сфері високих технологій / В. П. Шеломенцев // Правова держава : історія, сучасність та перспектива формування в Україні : всеукр. наук.-практ. конф. (м. Запоріжжя, 24 квіт. 2009 р.) : матеріали [у 2-х ч.]. — Запоріжжя : Юрид. ін-т ДДУВС, 2009. — Ч. 2. — С. 168–171.
3. Ишин А. М. О некоторых тенденциях развития криминалистики в современных условиях / А. М. Ишин // Вестник криминалистики / [отв. ред. А. Г. Филиппов]. — М. : Спарк, 2006. — Вып. 4 (20). — С. 34.
4. Методичні рекомендації щодо єдиного порядку обліку злочинів, критичних на визначених пріоритетних напрямках економіки від 2 січ. 2003 р. ; Єдиний порядок обліку злочинів у сфері економіки від 20 черв. 2004 р.

В стат'ї проведено аналіз соотношения понять “компьютерная преступность” и “преступность в сфере высоких информационных технологий”.

The article is devoted to the analysis of the correlation of the concepts “computer crime” and “crime in high information technology sphere”.

Стаття надійшла до редакції журналу 25 листопада 2010 року.